

8. Ушакова Ю. В. Педагогические особенности занятий образной хореографией с детьми младшего возраста : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Юнона Васильевна Ушакова. – М., 2001. – 153 с. : ил.

REFERENCES

1. Beh I. D. Vihovannja osobistosti : u 2 kn. Kn. 1 : Osobistisno orientovaniy pidhid: teoretiko-tehnologichni zasadi : navch.-metod. vidannja / Beh Ivan Dmitrovich. – K. : Libid', 2003. – 280 p.
2. Komarovs'ka O. Muzika, teatr, horeografija u pozaurochnij chas / O.Komarovs'ka // Shkil'nij svit. – 2005. – № 32. – P. 13–18.
3. Masol L. Koncepcija hudozhn'o-estetichnogo vihovannja uchniv u zagal'noosvitnih navchal'nih zakladah Ukrayini / L. Masol // Shkil'nij svit. – 2002. – № 9. – P. 1–16.
4. Bogoljubskaja M. S. Muzykal'no-horeograficheskoe iskusstvo v sisteme jesteticheskogo i npravstvennogo vospitanija : ucheb.-metod. posobie dlja klub. rabotnikov / Bogoljubskaja Marianna Sergeevna ; Vsesojuz. nauch.-metod. centr nar. tvorchestva i kul't. prosvet. raboty. – M. : VNMCNTIKPR, 1986. - 92, [1] s. : il.
5. Bondarenko L. A. Metodika horeograficheskoy raboty v shkole i vneshkol'nyh zavedenijah / Ljudmila Anatol'evna Bondarenko. – K. : Muz. Ukrayina, 1985. - 222 p. : il., not.il.
6. Manujlov B. B. Razvitie npravstvennyh i jesteticheskikh cennostej lichnosti rebenka v processe horeograficheskogo tvorchestva : avtoref. dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.05 / Boris Borisovich Manujlov; Mosk. gos. un-t kul'tury i iskusstv – M., 2001. – 21 p.
7. Morozovs'ka T. Dialog jak mehanizm tancjuval'noyi tvorchosti / T. Morozovs'ka // Mistectvo ta osvita. – 2000. – № 3. – P. 19–21.
8. Ushakova Ju. V. Pedagogicheskie osobennosti zanjatij obraznoj horeografiej s det'mi mladshogo vozrasta : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.02 / Junona Vasil'evna Ushakova. – M., 2001. – 153 p. : il.

УДК 003.084:101.1[:316.7]

СЛОВО ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Карпова Л. О., професор

*Київський національний університет культури і мистецтв, вул. Михайла Задніпровського,
36, м. Київ, Україна*

lkarпова@voliacable.com

Магеря О. П., доцент

*Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, вул. Пирогова, 9, м. Київ,
Україна*

У статті характеризується специфіка впливу усного слова як соціокультурного феномену на формування особистості в умовах духовного відродження українського народу на сучасному етапі. Розкрито значення слова, як культурно-комунікативного феномена. Проаналізовані умови впливу слова на формування особистості та її свідомості, зокрема.

Ключові слова: слово, соціокультурний феномен, вплив, особа, свідомість, соціалізація, культуризація, сугестивність.

СЛОВО КАК СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ ФЕНОМЕН

Карпова Л. А.

*Киевский национальный университет культуры и искусств, ул. Михаила Заднепровського,
36, г. Киев, Украина*

lkarпова@voliacable.com

Магеря О. П.

*Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, ул Пирогова, 9,
г. Киев, Украина*

В статье характеризуется специфика воздействия устного слова как социокультурного феномена на формирование личности в условиях духовного возрождения украинского народа на современном этапе. Раскрыто значение слова, как культурно-коммуникативного феномена. Проанализированы условия воздействия слова на формирование личности и ее сознания, в частности.

Ключевые слова: слово, социокультурный феномен, влияние, личность, сознание, социализация, культуризация, суггестивность.

WORD AS A SOCIOCULTURAL PHENOMENON

Karpova L. O.

Kyiv National University of Culture and Arts of Ukraine; M. Zadniprovs'kogo str., 36, Kyiv, Ukraine

lkarпова@voliacable.com

Magerya O. P.

National Pedagogical University named after M. P. Drahomanova, Pirogova str., 9, Kyiv, Ukraine

The article characterizes the impact of the specificity of the spoken word as a sociocultural phenomenon on the formation of the individual in the spiritual revival of the Ukrainian people at the present stage.

Parenting by the word - one of the vital issues that require theoretical and practical development. Note the use of the words in live speech as a means of education explains the growing dynamism of modern life. Were varied life situations in which people must work, work and live, which naturally complicates human relationships.

Word or speech is the most important factor in the development of intellectual, cognitive abilities and emotional foundations of man. Man is not only expressing their opinions in the language, but also because she thinks the word, because the word - imminent reality of thought. Word allows a person the most complete and intelligible way to share with others their feelings, thoughts and desires. By using the word man is not only just talking with his inner circle, but through the living word affects the formation of consciousness, spiritual world of others. Through language, the living word of a person acquires knowledge, intellectual and emotional experiences of past generations, learns moral values of others. A very important role in the formation of the word moral culture man, his feelings, emotions and maintain a certain emotional mood.

Key words: word, social and cultural phenomenon, influence, personality, consciousness, socialization, culturization, suggestiveness.

Слово є найважливішим компонентом будь-якої природної людської мови й без нього неможливе найменування предметів, живих істот, соціальних явищ і процесів. Йому притаманні семантичні, фонетичні й граматичні ознаки, необхідні для кожної мови. У слові закріплюються результати пізнавальної діяльності людей, воно є засобом вираження, передачі та формування понять, підносячись до рівня парадигмальності. Остання позначена складною структурністю в діапазоні від системи слів до найзагальніших ідей та методологічних принципів у науці, які визнаються на певному етапі дослідження науковцями й приймаються науковим співтовариством.

За допомогою слова в мові фіксуються символи, норми та звичаї, акумулюються й передаються від покоління до покоління соціокультурна інформація й наукові знання, моделі поведінки тощо. Розмовне й друковане слово є винятково важливими для виховання та самовиховання особи, культивування її сутнісних моральних якостей – совісливості, усвідомлення честі й гідності, обов'язку та відповідальності. Цим зумовлюється актуальність проблеми онтологічного статусу мовних значень в органічній єдності слова і мови, причому значення, за Л. Виготським, є необхідною констатуючою ознакою слова [1, с. 322], і воно

своїм змістом здійснює вагомий вплив на людські думки і почуття, волю та умонастрої особи.

Слово як культурно-комунікативний феномен, в оцінці О. Потебні, є «виявом думки лише настільки, наскільки воно слугує засобом її витворення. Вагомість внутрішньої форми і об'єктивного змісту слова міститься в тому, що їхня єдність перетворює й удосконалює агрегати спостережень, зосереджені у людській душі» [5, с. 169]. Відтак, мова і слово сприяють активізації продуктивності інтелекту та його спроможності користуватися надбаннями культурно-історичного минулого. «Без слова, - справедливо зауважує мислитель, - людина була б дикуном й серед найкращих витворів мистецтва і техніки» [5, с. 197].

Дослідження мовної практики й активного впливу слова на соціалізацію та культуризацію сучасної людини стало об'єктом вивчення експериментальної риторики й загальної семантики в поєднанні зі здобутками психолінгвістики та етнопсихології.

Аналізуючи проблеми самоідентифікації сучасної людини в контексті все зростаючої інфляції слова і разом з тим поширення порожньої риторики, М. Препотенська вказує на необхідність відродження в суспільстві гуманного ставлення до впливу слова. Авторка дослідження застерігає від перетворення риторики на «вербальну зброю», здатну породжувати фанатизм й соціально-небезпечну ідеологію [6].

Важливою є роль слова у формуванні морально-психологічної культури людини й удосконаленні емоційно-почуттєвої сфери її свідомості. У статті Т. Казакової досліджується середньовічна проповідь як спосіб пропаганди християнської моралі Божим словом (проповіддю) у поєднанні з прикладом аскетичного служіння ідеалові Середньовіччя [6]. Моральне слово може спричинити приємні й неприємні почуття, але воно дає духовну і душевну наснагу і стан оптимістичного очікування. Значення слова нерідко змінюється протягом короткого часу залежно від настрою, особистих інтересів, рівня освіченості та інших суб'єктивних чинників людської життєдіяльності.

Значущим у цьому відношенні є феномен сугестивності (від лат. *suggestion* – навіювання, натяк) – впливовість на уяву, емоції й підсвідомість читача нерідко віддалених, образних, ритмічних та звукових асоціацій з літературними творами.

Л. Компанцева, вивчаючи сугестивні впливи вербальних утворень на комунікантів, зазначає, що істотно підвищується ефект при використанні слів з конкретним змістом, який можна собі легко уявити. Дослідниця визначає найбільш впливові сугестивні техніки, пов'язані з конкретністю та образністю ключових текстових слів; емоційним насиченням тексту; використанням риторичних питань; приховуванням джерел; уживанням наказових конструкцій; використанням мовних конструкцій довірливого забарвлення та ін. [3, с. 13-14].

Діяльно-пропагандистську спроможність слова з елементами сугестії здавна використовували оратори, політичні і державні діячі. В історії відомо безліч прикладів того, як вчасно сказане полум'яне слово (з урахуванням обставин, що склалася) кардинально змінювало умонастрої людей й належним чином спрямовувало їх соціальні дії. Сила впливу усного слова залежить від ідейної спрямованості, переконливості й емоційності ораторської мови, майстерності комунікатора, рівня політичної культури аудиторії тощо.

Слово як засіб передачі та отримання інформаційного повідомлення визнається усіма дослідниками, натомість, здатність слова формувати та розвивати раціональну й емоційну сфери свідомості, вибудовувати систему знань, виховувати почуття й ідеали усвідомлює не кожен, хоча спроможність слова впливати на психічний стан людини відома вже давно, відтоді, коли людина навчилася користуватися словом як ефективним засобом навіювання та лікування.

Отже, спостерігається вивчення дослідниками впливу слова у всіх актуальних сферах його використання. Але варто зазначити, що незважаючи на досить активні його студії, вивчення

слова як соціокультурного феномену залишається невичерпним. Тому мета запропонованої статті спрямована саме на розкриття цієї проблеми.

Вплив слова на свідомість слухачів багато в чому залежить і від мистецтва того, хто говорить, від вміння «торкатися серця» і пробуджувати добрі почуття, радість або змусити людину пережити тяжкі думки. Безумовно, з цією особливістю впливу усного виховного слова пов'язаний і розвиток ораторського мистецтва, а, отже, й поява риторики (від грецьк. риторикос – ораторський, красномовний) – науки про красномовство, а згодом і про «красне письменство», тобто про художню прозу. Започаткована в Елладі, вона була поширена у Стародавньому Римі та Новочасній Європі. У барокову добу в українських братських школах риторика стала обов'язковою дисципліною, до якої входила поетика як обов'язковий навчальний предмет відомих «семи вільних мистецтв». Студенти Києво-Могилянської академії спонукалися до написання й виголошення «орацій», викладачі – до розробки їх стилістики. Відтоді усне трибунне слово справляло потужний духовний вплив на українську людину, прищеплювало їй віру у креативність та самоствердження у складному природному та соціокультурному світі. Феномен усного слова в історичній пролонгованості реалізується як своєрідний творчий проект подальшої успішної життєдіяльності.

Мова є потужним засобом формування естетичних та моральних ідеалів й осердям прогресивно-національного. З цією оцінкою асоціюється й судження німецького філософа доби Просвітництва Й.Г. Гердера про те, що природна мова є «будівельним блоком» національної ідентичності: «Чи має нація щось дорожче, ніж мова її батьків? У мові втілені всі надбання її думки, її традиції, й історія, і релігія, все її серце й душа» [4, 38].

Літературна творчість Г. Сковороди на національно-культурному ґрунті в поєднанні з досягненнями світової культури передувала творчості двох визначних репрезентантів української словесності – І. Котляревського та Т. Шевченка. Перший з них справедливо вважається родоначальником літературної української мови, а завдяки подвижницькій діяльності другого, українська словесність набула міжнародного значення.

Мовний код (соціальна пам'ять) має надзвичайно важливе значення для збереження інформації життєдіяльності людської спільноти та поєднання з культурно-генетичним кодом (генною пам'яттю). Тому мову справедливо вважають генетичним кодом етносу, нації, що через традиції завжди буде пов'язувати минуле із сучасним, прогнозувати і забезпечувати буттєвість нації на майбутнє. Історія засвідчує численні приклади того, як із забуттям національної мови зникає і етнос.

Українські землі протягом століть були підвладними сильнішим сусідам, і лише вірність своїй мові і традиціям дозволила їх населенню залишитися єдиним народом. Проте українці були супротивниками створення ізольованої спільноти й охоче переймали з сусідніх культур усе нове і цінне, влітаючи набуті ними уміння і знання в побудову власної культури та науки.

Лексичний паралелізм стає характерним явищем і у мовній практиці української діаспори з часу її оформлення в Новому Світі. Спостерігається поява великої кількості англломовних запозичень, які відображають реалії американського способу життя. Проте з перших років еміграції українці США та Канади налагоджують своє громадське й культурне життя. Місця компактного проживання українців позначаються українськими назвами, зберігаються національні традиції. З метою задоволення духовних потреб українців діаспори створюються навчальні групи, драматичні гуртки, відділення товариства «Просвіта» тощо. З другої половини ХХ ст. україністика фахово викладається в університетах Нового Світу. Зокрема у м. Едмонтоні з 1976 р. функціонує Канадський інститут українських студій (КІУС), фахівці якого займаються переважно виданням книжок з українознавства й дослідженням української літератури у світовому контексті.

Комунікативна сфера справляє потужний тиск на носіїв української мови, особливо на тих, які намагаються бути послідовними у своїй мовній лояльності. Виникають ситуації, коли

слабке володіння англійською мовою викликає не лише дискомфорт, а й загрозу для власної безпеки.

Віддаляючись від першого, власне емігрантського, покоління, мова зі сфери безпосередніх функціональних реалій все більше переходить у сферу символів і цінностей. Якщо для покоління батьків вона була органічним життєвим середовищем і водночас живою традицією, то для наступних поколінь вона все більше набуває символічного забарвлення, своєрідного спомину минулого дитинства. До того ж, мовна політика сім'ї нерідко стає болісною конфліктною зоною. Оскільки еміграційна політика США та інших держав західного світу не сприяє збільшенню міграційних потоків і значному поповненню української діаспори найближчим часом, то, об'єктивно дивлячись у майбутнє розвитку української мови в діаспорах, не слід очікувати оптимістичних прогнозів її поширення поза Україною.

Опитування, проведені зарубіжними дослідниками в українських діаспорах, показали тенденцію обмеження вживання української мови в майбутньому до організованого ядра найактивніших українців. У вищезазначених умовах наполегливе дотримання батьків активного використання української мови розглядається вченими як вияв своєрідного патріотизму, навіть героїзму жертовно-месіанського забарвлення [7].

Слово і мовлення є найважливішим фактором розвитку інтелектуальних, пізнавальних здібностей і емоційних засад людини. Людина не тільки виражає свої думки у мові, а й через слово вона думає, тому що слово – безпосередня дійсність думки. Слово дає можливість людині найбільш довершеним і дохідливим чином поділитися з іншими людьми своїми почуттями, думками і бажаннями. За допомогою слова людина не тільки просто спілкується зі своїм найближчим оточенням, а через живе слово впливає на формування свідомості, духовного світу інших людей. Завдяки мові, живому слову людина набуває знань, інтелектуального та емоційного досвіду минулих поколінь, засвоює духовні цінності інших людей. Дуже важлива роль слова у формуванні моральної культури людини, її почуттів, емоцій, у підтриманні певного душевного настрою.

В індивіді міститься можливість, потенція його певної буттєвої ролі в суспільстві. Людині важко побачити це в собі, фактично відкрити, емпірично розгорнути, перетворити в реальність «я», перевести у дійсність конкретних життєвідносин, наповнити смыслом вчинків і життєвих дій. Прагнучи до повноцінного життя, особа має здійснити таку важку працю самовизначення «сама в собі». Але знання шляхів і спонукальні сили до самовизначення вона отримує від інших людей, від суспільства. Допомога інших у набутті людиною висхідного «я» може бути визначена як виховання особистості.

Виховання словом – одна з життєво важливих проблем, яка потребує теоретичної та практичної розробки. Увага до використання слова, живої мови як засобу виховання пояснюється із зростаючим динамізмом сучасного життя. Різноманітнішими стали життєві ситуації, у яких людина має працювати, діяти і жити, що, природно, ускладнює і людські взаємовідносини.

Справляючи духовний вплив на людину, живе слово має велику силу переконання, воно може зробити чіткими примарні уявлення слухачів, дати певне спрямування їх волі, довести до необхідного накалу їх пристрасть і мобілізувати на здійснення героїчних вчинків. Завдяки йому життєвим ефектом виховання стає віра людини у свою здійсненність у світі, прагнення до повноти свого буття, завершеність у створеному, зробленому, досягнутому.

Поведінка людини у кожній із ситуацій залежить від когнітивних можливостей людини, засвоєння нею людського емоційного й раціонального досвіду, пов'язаного із впливом слова на людську свідомість, розвиток мовлення. Словесна передача досвіду, обмін інформацією може бути тільки у спілкуванні між людьми, і слово тут виконує комунікативну функцію.

Процес усного мовного спілкування - це функціональний вираз тенденції до організації. Ця тенденція закладена в самій природі соціальної практики. Щоб активно і адекватно діяти, люди мають цілеспрямовано впливати одне на одного; вплив – ось що зв'язує воєдино дві

визначальні умови участі в житті суспільства. Під впливом звичайно розуміють те, що здатне змінити ситуацію і поведінку індивіда або групи.

Вплив усного слова – це діяння слова, яке розвивається, приймається і перетворюється особистістю в сутнісні риси і засоби існування “я”. Діяння (впливи) такого роду виступають подіями повної самовіддачі інших людей тому, хто володіє таким впливовим словом. Духовність впливів зумовлена формами, у яких передаються і приймаються логічно побудовані знання, і нтуїтивно знайдені ідеї – символи, метафоричні образи, узагальнена “техніка” дієвості, вищі почуття. Будь-яка людська душа має свій складний пізнавальний, практичний, моральний, естетичний зміст.

Прийняті духовні впливи мають стати виразом і поясненням того, що передчувалося особою в собі, а тепер отримало імпульс до життєвого виявлення. Постійні впливи усного слова мають пролонгуючу спрямованість, існують як творчі індивідуальні проекти майбутніх дій людини, які повністю захоплюють її. Духовні впливи пробуджують, змінюють і розвивають життєві стосунки особистості.

Щоб вплив відбувся, необхідна система логічних та онтопсихологічних умов. Це – зрілі особистісні якості того, хто володіє словом; розвиваючі якості, динаміка і ситуація самого впливу; сприятливі внутрішні умови прийняття. Посідаючи особливе місце серед чинників формування свідомості і поведінки, усне слово дає можливість при прямому контакті впливати на всіх і на кожного окремо, роз’яснювати, коментувати і уточнювати інформацію, користуючись цим, формувати в певному напрямку свідомість людини, виховувати її.

Особливість виховуючого впливу усного слова міститься у постійному взаємозв’язку, взаємному проникненні свідомостей комунікатора і слухача, у спонуканні творчою думкою, змістом інформації до наступних пошуків, у формуванні словом самосвідомості і світобачення об’єкту слова тощо.

В Україні спостерігається поступове забезпечення українською мовою тих сфер мовного спілкування, які донедавна були повністю російськомовними. Ці зміни засвідчили формування в суспільній свідомості якісно нової мовної парадигми, зорієнтованої на державну українську мову. Це позитивні зміни у свідомості українського народу. Адже добре відомо, що обмеження сфери використання національної мови призводить до втрати інтелектуальних потенцій нації.

Усвідомлюючи себе членом мовної спільноти, людина усвідомлює й деякі свої власні риси, певні властивості характеру, притаманні саме відповідній групі, до якої вона належить. Це можуть бути: спільні риси способу буття, поведінкові стереотипи, традиції та звичаї, релігійні вірування, світоглядна спільність у сприйнятті минулої історії, ареали проживання тощо.

Отже, слово - це ключовий компонент культури, яка сама по собі є результатом історичного розвитку соціуму. Воно у своєму змісті і формі містить усі контексти культури, будучи знаковою моделлю явищ людського світу, тому і є соціокультурним феноменом. В умовах духовного відродження українського народу на сучасному етапі слово засвідчує потужну силу свого впливу на свідомість української людини, визначаючи стиль її поведінки та національну ідентичність. Перспективним дослідницьким напрямом може бути вивчення зв’язку слова і ментальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л.С. Мышление и речь : психологические исследования / Л.С. Выготский ; ред. Г.Н. Шелогурова ; Худож. И.Е. Смирновой. – М. : Лабиринт, 1996. – 416 с.
2. Казакова Т.В. Специфіка журналістикознавчого вивчення середньовічної проповіді: постановка проблеми / Т.В. Казакова // Електронний ресурс : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1538>
3. Компанцева Л. Ф. Принципи сугестивної лінгвістики в інтернетній комунікації / Л.Ф. Компанцева // Філологічні науки. – 2013. – Книга 3. – С. 13-20.

4. Націоналізм : Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. - К. : Юніверс, 2000. - 872с.
5. Потебня А.А. Мысль и язык / А.А. Потебня // Слово и миф. – М. : Наука, 1989. – С.1-200.
6. Препотенська М.П. Екзистенційні виміри риторики : Автореф. дис... канд. філософ. наук : спец. 09.00.04 – Філософська антропологія, філософія культури / М.П. Препотенська ; Ін-т філос. ім. Г.С.Сковороди НАН України. — К., 2006. — 20 с.
7. Nahirny V., Fishman J. American Immigrant Groups: Ethnic Identification and the Problem of Generations // Theories of Ethnicity: A Classical Reader/ Ed. By Werner Sollors. – New York: New York University Press, 1996. - P. 266 – 281.

REFERENCES

1. Vygotskij L.S. Myshlenie i rech' : psihologicheskie issledovanija / L.S. Vygotskij ; red. G.N. Shelogurova ; Hudozh. I.E. Smirnoj. – М. : Labirint, 1996. – 416 p.
2. Kazakova T.V. Specifika zhurnalistikoznavchogo vivchennja seredn'ovichnoyi propovidi: postanovka problemi / T.V. Kazakova // Elektronnij resurs : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1538>
3. Kompanceva L. F. Principi sugestivnoyi lingvistiki v internetnij komunikaciji / L.F. Kompanceva // Filologichni nauki. – 2013. – Kniga 3. – P. 13-20.
4. Nacionalizm : Antologija / Uporjad. O. Procenko, V. Lisovij. - K. : Junivers, 2000. – 872 p.
5. Potebnja A.A. Mysl' i jazyk / A.A. Potebnja // Slovo i mif. – М. : Nauka, 1989. – P.1-200.
6. Prepotens'ka M.P. Ekzistencijni vimiri ritoriki : Avtoref. dis... kand. filosof. nauk : spec. 09.00.04 – Filososfs'ka antropologija, filosofija kul'turi / M.P. Prepotens'ka ; In-t filos. im. G.S.Skovorodi NAN Ukrayini. — К., 2006. — 20 p.
7. Nahirny V., Fishman J. American Immigrant Groups: Ethnic Identification and the Problem of Generations // Theories of Ethnicity: A Classical Reader/ Ed. By Werner Sollors. – New York: New York University Press, 1996. - P. 266 – 281.

УДК 316.356.2 : 37.018.262 : 159.924.7 : 159.922.7

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ СІМ'Ї У ПЕРІОД НАРОДЖЕННЯ ДИТИНИ

Лещенко О.Г., к.пед.н., ст. викладач

Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна

leon22a@mail.ru

Автор статті розглядає особливості функціонування сім'ї у період народження дитини. Було визначено основні завдання сім'ї на цій стадії, проблеми, з якими стикається сім'я при народженні дитини. У статті було зроблено такі акценти: на визначення поняття „сім'я в кризовій ситуації”, змін у житті сім'ї при появі першої дитини; на виділення ознак кризи сім'ї на цій стадії. Методику дослідження сім'ї у період народження дитини було розроблено з урахуванням основних показників сімейної системи: згуртованість, внутрішні і зовнішні межі сім'ї, рольова взаємодія. У статті було визначено методи, що спрямовані на оцінку: сімейної структури; системи міжособистісних стосунків і характеру комунікацій в сім'ї; рольової структури сім'ї; подій, що передують кризі сім'ї; міри задоволеності чи незадоволення шлюбом; соціально-психологічної сумісності подружжя в сім'ї.

Ключові слова: сімейний цикл, сім'я у кризовій ситуації, сім'я в період народження дитини.